

Şah Cihan Begüm

giliz karşıtı faaliyetlere girişmesi yüzünden İngiliz yönetimi kendisine verdiği unvan ve görevleri geri aldı. Şah Cihan Begüm de bunu kabul etmek zorunda kaldı. Eşinin görevlerine iadesi için çaba sarfetmişse de başarılı olamadı. 1894 ve 1899 yıllarında Bopal'de meydana gelen kıtlık sonucu sultanlığın nüfusu üçte bir oranında azaldı. Şah Cihan Begüm 16 Haziran 1901'de ölünce kızı Sultan Cihan Begüm Bopal tahtına geçti.

İlme ve sanata meraklı olan Şah Cihan Begüm'ün sarayı kültür faaliyetlerinin merkezi olmuş, kendisi "Tâcvâr" mahlasıyla Urduca, "Şîrîn" mahlasıyla Farsça şiirler yazmıştır. Bopal tarihini ilk defa belgeleriyle bir araya getiren *Tâcü'l-İkbâl Târîh-i Riyâset-i Bhopâl* (Kanpûr 1289-90/1873 [trc. H. C. Barstow], *The History of Bopal*, Calcutta 1876) adlı eseri telif etmiş; Hintçe, Arapça, Farsça, İngilizce ve Türkçe bazı kavramları bir araya getiren *Hizânetü'l-luğât* adlı sözlüğün yazılmasını (I-II, Bhopal 1886-1887) desteklemiştir. Bâbürlü Sultanı Şah Cihan gibi o da Şahcihanâbâd diye adlandırılan bir şehir ve burada Tac Mahal ismiyle bir saray inşa ettirmiş, Mekke'de Hindistan hacıları için tesisler yaptırmıştır. İngiltere'de açılan ilk camilerden olan, Londra'nın güneyindeki Woking kasabasında 1889'da tamamlanan Şah Cihan Camii'ne ve Aligarh İslâm Üniversitesi'ne maddî yardımlarda bulunmuştur. 1952'de tamamlanabilen Hindistan'ın en büyük camisi Tâcülmesâcid'in inşasına onun döneminde başlanmıştır. Bopal'i tren yolu

hattına bağlayan demiryollarını inşa ettirmiş, hizmetlerinden dolayı Sultan II. Abdülhamid tarafından şefkat nişanı ile taltif edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

B. Ghosal, *Hayat-i Shahjehani: Life of Her Highness the Late Nawab Shahjehan, Begum of Khauppur*, Bombay 1926; T. Ring – R. M. Sal-kin, Sharon La Boda, *International Dictionary of Historic Places: Asia and Oceania*, London 1994, s. 120-121; Shaharyar M. Khan, *The Begums of Bhopal: A Dynasty of Women Rulers in Raj India*, London 2000, s. 83, 85, 94-97, 102-104, 114, 119-153, 219-222; *Madhya Pradesh Through the Ages* (ed. S. R. Bakshi – O. P. Ralhan), New Delhi 2007, s. 323-339; S. Lambert-Hurley, *Muslim Women, Reform and Princely Patranage: Nawab Sultan Jahan Begam of Bhopal*, London 2007; Talat Aziz, "Nawab Shah Jahan Begum of Bhopal: Spokeswoman of Muslim Women's Education and Social Reformer", *Islam and the Modern Age*, XXIV/3, New Delhi 1998, s. 257-264; A. S. Bazmee Ansari, "Bhopâl", *El²* (İng.), I, 1196-1197; Enver Konukçu, "Bopal", *DİA*, VI, 283-284; "Shah Jahan Begam, Nawab", *Encyclopaedia of Muslim Biography: India, Pakistan, Bangladesh* (ed. N. Kr. Singh), New Delhi 2001, V, 129-133.

AZMİ ÖZCAN

ŞAH İSMÂİL

(شاه اسماعیل)

(ö. 930/1524)

Safevî Devleti'nin kurucusu ve ilk şahı
(1501-1524).

25 Receb 892'de (17 Temmuz 1487) Erdebil'de doğdu. Babası Safevî tarikatının şeyhi Haydar, annesi Uzun Hasan'ın kızı Âlemşah Halime Begüm'dür. Ebû'l-Muzaffer Bahâdır el-Hüseynî unvanıyla anılır. İran'da Şiîliği resmî ideoloji haline getirecek yeni bir devlet kuran Şah İsmâil'in çocukluk yılları zorluklar içinde geçti. Henüz bir yaşında iken babası Şeyh Haydar, Şirvanşahlar'la giriştiği mücadelede Akkoyunlular tarafından öldürülünce kardeşleri İbrâhim, Ali ve annesiyle birlikte İstahr Kalesi'ne hapsedildi. Burada yaklaşık dört yıl gözetim altında tutuldu. Akkoyunlu Sultan Yâkub'un ölümünden sonra tahta geçen Rüstem Bey kardeşi Baysungur'a karşı Safevîler'in desteğine ihtiyaç duyduğundan İsmâil'i ve kardeşlerini Tebriz'e getirtti. Ancak Baysungur'un bertaraf edilmesi'nin ardından Safevî tarikatının başına geçen Sultan Ali'yi öldürttü (899/1494). Bunun üzerine Safevîler küçük yaştaki İsmâil'i kendilerine şeyh olarak kabul edip onu Erdebil'e kaçırıldılar. Ancak Akkoyunlu takibi burada da devam edince önce Reşt'e, daha sonra Gîlân Valisi Kârkiyâ Mirza Ali'nin davetiyle Lâhicân'a götürdüler. İsmâil,

Şah İsmâil'i tasvir eden bir resim (TSMK, Hazine, nr. 2169, vr. 64^a)

Lâhicân'da bölgenin ileri gelenlerinden Kadı (Muallim Sadr) Şemseddin Lâhicî'nin yanında Farsça, Arapça, Kur'an, tefsir ve İsnâaşeriyye Şîası usulünü, kızılbaş reislerden savaş tekniklerini öğrendi. Bu esnada Karacadağ, Tuman Mişkin ve Anadolu'da yaşayan kızılbaş Türkmenler grup grup gelerek İsmâil'i ziyaret ettiler.

1498'de Akkoyunlu Rüstem Bey'in ölümü İran'ı yeni bir kargaşaya sürükledi. Akkoyunlu ülkesi Murad Bey ile Elvend Bey arasında paylaşıldı. Azerbaycan ve Diyarbakır Elvend Bey'in, Irâk-ı Arab, Fars ve diğer yerler Murad Bey'in hâkimiyetine geçti. Ayrıca Bayındırlı Murad Bey Yezd'de, Muhammed Kere Eberkûh'ta, Hüseyin Ki-yâ Çelâvî Simnân, Har ve Fîrûzkûh'ta, Pürnek Bârik Bey Bağdat'ta, Sultan Hüseyin Mirza Horasan'da ve Ebû'l-Feth Bey Kirman'da bağımsız hareket etmeye başladı. Bu durumdan istifade eden kızılbaş reisleri İsmâil'in ortaya çıkmasına karar verdiler. İsmâil on iki-on üç yaşlarında iken Gîlân'dan ayrılp Erdebil'e gitti. Ailelerinin kalabalıklığı ya da mallarının çokluğu yüzünden bir yere gidememiş olan müridleriyle ilgilendi. Ancak kısa bir süre sonra Erdebil hâkimi Cekirli Ali Bey'in baskısıyla Erdebil'den ayrılmak zorunda kaldı. Buradan

Karabağ'a gelen İsmâil, bu sırada Karakoyunlu Devleti'ni yeniden canlandırmayı düşünen Baranî Hüseyin Bey ile çatışmaya girmeden Erzincan'a yöneldi (905/1500). Amacı, Anadolu'daki müridlerini yanına toplayarak Orta Anadolu'da büyük bir ihtilâl çıkarmak olmalıdır. Bir müddet burada kaldı; şeyhlerinin şah olmak maksadıyla Anadolu'ya geldiğini haber alan kızılbaş Türkmenler onun etrafında toplandılar. Ustaclu Türkmenleri, İsmail'i Bingöl yaylarına davet edip görkemli bir şekilde karşıladılar. Bu durum etraftaki Türkmenler tarafından duyulunca kalabalık kitleler halinde şahın hizmetine katılmalar başladı. Avşar, Çepni, Şamlu, Dulkadirli, Tekeli, Rumlu, Kaçar, Varsak ve diğer aşiretlere mensup kızılbaş Türkmenler İsmâil'in askerî gücünü kısa sürede arttırdılar. Fakat II. Bayezid'in aldığı etkili tedbirler yüzünden Şah İsmâil ve taraftarları yönlerini o sıralarda siyasî durumu bozuk olan Akkoyunlu ülkesine yönelttiler. İsmâil 906 yılı başlarında (1500 yazı) Erzincan'dan ayrılıp Şirvanşahlar'ın üzerine yürüdü, Şirvanşah Feruh Yesâr'ı öldürdü, Bakü ve Şamahı Safevîler'in eline geçti. 907 (1502) yılı baharında Akkoyunlu Elvend Bey'in ordusunu Nahçıvan yakınlarındaki Şerûr'da ağır bir yenilgiye uğrattıktan sonra Tebriz'e girerek tahta çıktı. Şehirde Akkoyunlu ailesine ve Sünnî kalmaya direnenlere yönelik büyük bir katliam yaptı. Şiîliği resmî mezhep ilân ederek on iki imam adına hutbe okutup para kestirdi. Ezanı değiştirdi. Hocası Şemseddin Lâhîcî'yi sadâret makamına getirdi. Bu esnada İran henüz bütünüyle Şiî değildi ve İsmâil'in ortaya çıkışı, İran'ın değişik bölgelerindeki Şiî hükümetleri tarafından desteklenmemiştir. Şah İsmâil bir yandan onları iktidarı altına alırken diğer yandan hızlı bir Şiîleştirme politikasına girişti. Bu sırada yeniden toparlanmaya çalışan Elvend Bey'i Tebriz yakınlarında, Akkoyunlu Murad Bey'i de Hemedan yakınlarında Almakulağı savaşında mağlûp etti (908/1503). Böylece İrâk-ı Arab, Horasan ve Hûzistan hariç Akkoyunlu topraklarının büyük bölümünü ele geçirdi. 1504'te Fîrûzkûh bölgesinin hâkimi Hüseyin Kiyâ Çelâvî'yi bertaraf ettikten sonra Fîrûzkûh, Gûlhandan ve Asta kalelerini zaptetti. Ardından Mâzenderân, Lâhîcân ve Cürcân hâkimleri şaha gelip itaatlerini bildirdiler. Öte yandan Yezd'de ortaya çıkan ayaklanma da kısa sürede bastırılıp Lala Hüseyin Bey, Yezd hâkimliğine tayin edildi. Şah İsmâil, 1504-1505 kısmı İsfahan'da geçirdiği esnada II. Bayezid'in elçileri gelerek onu zaferlerinden dolayı tebrik ettiler.

913 (1507) yılında Şah İsmâil, hâkimiyetini Diyarbekir'e doğru genişletmeye çalışan Dulkadıroğlu Alâüddeve Bey'e karşı yürüdü. Erzincan tarafından hareket edip Osmanlı topraklarına girdi ve Kayseri üzerinden Maraş ve Elbistan'a ulaştı. Alâüddeve Bey savaşa yanaşmayınca Maraş ve Elbistan'ı tahrip ederek Tebriz'e döndü. 914'te (1508) İrâk-ı Arab'a yürüdü. Bağdat hâkimi Pürnek Bârik Bey kızılbaşlık giyerek şaha itaatini bildirdiyse de iltifat görmeyeceğini anlayınca şehri terkettti. Bağdat savaşı zapt edildikten sonra şehirdeki Türkmenler'in büyük bölümü kılıçtan geçirildi. Ardından Kerbelâ, Necef ve Sâmerâ'ya giden Şah İsmâil on iki imama ait türbeleri tamir ettirdi. Luristan ve Hürremâbâd üzerine sefere çıkıp gulât-ı Şia'dan sayılan Müşa'sa'lar'ı bertaraf etti ve Havîza, Dizfûl, Luristan'ı aldı. Tebriz'e döndükten hemen sonra Şeyh Şah'ın ayaklanmasını bastırıp Şirvan ve çevresine yeniden hâkim oldu.

İran'ın içine düştüğü karışıklıktan istifade eden Özbek Hanı Şeybânî (Şeybak) Han hâkimiyetini Meşhed ve Horasan'a kadar genişletmiş, Kirman'a akınlar düzenlemeye başlamıştı. Şah İsmâil, Şeybânî Han'a elçiler göndererek saldırılardan vazgeçmesini ve İran'a ait toprakları boşaltmasını istedi. Buna karşılık Şeybânî Han, kızılbaşları tahkir edip hacca gitmek niyetinde olduğunu ve bütün İran topraklarını geçmek istediğini bildiren mektuplar gönderdi. Böylece İran'ı ele geçirmek amacıyla olduğunu açıkça ortaya koydu. Bunun üzerine Şah İsmâil, Şeybânî Han'ın üzerine yürüdü. Damgan, Gürgân (Esterâbâd) ve Meşhed'i kolaylıkla zaptetti. 916 (1510) yılında yapılan savaşta Şeybânî Han ağır bir yenilgiye uğratılıp savaş meydanında öldürüldü. Merv de Safevîler'in kontrolü altına girdi. Şeybânî Han'dan sonra Özbekler'in başına geçen Ubeydullah Han 1512'de Horasan'a girerek Herat'a kadar olan yerleri ele geçirdiyse de çok geçmeden Şah İsmâil, Horasan'a ordu sevk edip Herat, Belh ve Meşhed'i geri aldı. Dönüşte Safevîler'e karşı isyan halinde olan Nesâ ve Ebîverd itaat altına alındı (919/1513).

İran'da meydana gelen ihtilâller esnasında Osmanlı Devleti'nin sessiz kalması Şah İsmâil'in daha rahat hareket etmesine imkân sağlamıştı. Bununla birlikte Osmanlılar'ın, Anadolu'da bulunan kızılbaş Türkmenler'in Şah İsmâil'in hizmetine girmek için İran'a göç etmelerini engellemeye çalışması ve elebaşlarını yakalayarak cezalandırması Şah İsmâil'i rahatsız etmekteydi. Bu sebeple kendisine düşman-

lık besleyen hükümdarların âkıbeti hususunda bir uyarı ve meydan okuma işareti olarak Şeybânî Han'ın kesik başını II. Bayezid'e gönderdi. Osmanlı sultanı, devlet adamlarının bu harekete sert cevap verilmesi yolundaki ısrarlı taleplerine rağmen herhangi bir karşılık vermedi. Öte yandan 1511'de Güney Anadolu'daki Tekeli Türkmenleri ayaklanarak İran'a yöneldiler. Osmanlı ordusu ayaklanmayı bastıramadı. Sivas yakınlarında yapılan savaşta Şahku lu Baba Tekeli'nin öldürülmesine rağmen Tekeliler, Erzincan yakınlarında ticaret kervanını yağmaladıktan sonra İran'a ulaşmayı başardılar. Şah İsmâil, Tekeliler'in ileri gelenlerini ticaret kervanlarına saldırdıkları gerekçesiyle idam ettirip aşiret mensuplarını diğer kızılbaş reisleri arasında paylaştırdı. Şah İsmâil'in, askerî gücünü oluşturan Türkmenler'in ağırlık merkezinin Anadolu olması dolayısıyla Osmanlı topraklarına ilgisi devam ediyordu. 1512'de Rumlu Nûr-Âli Halife, kızılbaş Türkmenleri toparlayıp Safevî ordusuna katılmalarını sağlamak amacıyla Anadolu'ya gönderildi. Nûr-Âli, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan topladığı kızılbaş Türkmenler ile Tokat yakınlarında Osmanlı ordusunu hezimete uğrattı. Tokat'ı kısa bir süre elinde tutarak Şah İsmâil adına sikke kestirdi. Bu olaylar sırasında II. Bayezid'in torunu ve Şehzade Ahmed'in oğlu Murad kızılbaş tacı giyerek Şah İsmâil taraftarları arasında yer aldı.

II. Bayezid'in yerine geçen oğlu Yavuz Sultan Selim, hem devlete sarsılmış olan itibarını yeniden kazandırmak hem de Safevîler'in Anadolu ile olan ilişkilerini kesmek amacıyla savaş hazırlıklarına girişti. Diyarbekir hâkimi olan Ustaclu (Ustacalu) Muhammed Han, Dulkadir ve Memlük askerlerine karşı kazandığı küçük çaplı başarıların etkisiyle Yavuz Sultan Selim'e ha-

Şah İsmâil ile Şeybânî Han'ın mücadelesini gösteren minyatürden bir detay

karet dolu bir mektup gönderdi. Ancak iki tarafı savaşa zorlayan asıl sebep, Akkoyunlular'ın Osmanlı Devleti ile sınır durumundaki batı topraklarının kısa bir süre de olsa sahiptir kalması idi. Şah İsmâil, Akkoyunlu hânedanına son vermesine rağmen İran topraklarında henüz tam hâkimiyet kuramamış, Osmanlı Devleti'nin doğu sınırları güvensizliğe sürüklenmişti. Bu gelişmeler iki taraf arasındaki dinî rekabete bir de siyasal ve stratejik boyut kazandırdı.

Osmanlı ordusunun İran topraklarında ilerlediği haberi ulaştığında Şah İsmâil Hemedan'da bulunuyordu, Kızılbaş Türkmenler'den oluşan ordusu ile Osmanlılar'ı karşılamaya çıktı. Ancak bu hareketinde tam bir kararlılık içinde bulunmadığı, ordu toplanırken avla meşgul olduğu, Osmanlı ordusunun tedbirsiz bir şekilde Çaldıran ovasına girdiği esnada kızılbaş reislerini toplayıp müşaverede bulunduğu, Ustaclu Muhammed Han'ın düşman ordusunun toparlanmasına fırsat vermeden savaşa girişilmesi hususundaki telkinini dinlemeyerek beklediği, böylece Osmanlılar'ın toparlanmasına imkân vermiş olduğu belirtilmektedir. 2 Receb 920'de (23 Ağustos 1514) Hoy yakınlarındaki Çaldıran ovasında yapılan savaşta Safevîler ağır bir yenilgiye uğradı. Şah İsmâil savaş meydanından ayrılarak Dergezin'e çekildi. Kızılbaş reislerinden Avşarlı Sultan Ali, Şah İsmâil zannedilerek yakalandıysa da gerçek ortaya çıkınca öldürüldü. Savaşın ardından Kemah ve Diyarbakır Safevîler'in elinden çıktı. Böylece Akkoyunlular'ın batı toprakları geniş ölçüde Osmanlı egemenliğine girmiş oldu (bk. ÇALDIRAN SAVAŞI).

Çaldıran mağlubiyeti Şah İsmâil'in yenilmezliği inancına büyük darbe vurdu. Bâbü Şah, Kandeher ve Belh'e ele geçirdi. Ubeydullah Han Horasan'a saldırdı. Ülkenin değişik yerlerinde küçük çaplı isyanlar çıktı. Kızılbaş reisleri arasında Şah Tahmasb döneminde baş gösteren rekabetin ilk tohumları bu yenilginin ardından atılmaya başladı. Şah İsmâil, Çaldıran yenilgisinden sonra hem bürokraside hem askeriyede yeni tayinler yaptı. Savaşta hatalı davrandığına inandığı kumandanlarını öldürttü. Osmanlılar'la barış yapmak için Yavuz Sultan Selim'e elçiler gönderdiyse de bundan bir netice çıkmadı. Osmanlılar'a karşı Avrupa devletleriyle ittifak kurma çabaları ise kendi sağlığında sonuca ulaşmadı. Macar Kralı II. Lajos'un elçisi 1516'da Tebriz'e geldi, İspanya Kralı Carlos da (V. Karl) bir heyet yolladı. Şah İsmâil ancak 1523'te V. Karl'a bir mektup gönderdi; bu-

rada Osmanlılar'a karşı birlikte savaşma teklifinde bulundu. 1524'te bir Portekiz elçilik heyeti Şah İsmâil'in ölümünden hemen önce Tebriz'e geldi. Şah İsmâil bu teşebbüslerine rağmen vefatına kadar sakin bir hayat sürdü. Devlet işlerini daha çok emîrlere havale edip kendisi av ve eğlence ile meşgul oldu. 19 Receb 930'da (23 Mayıs 1524) Tebriz'de vefat etti, cenazesi Erdebil'de ecdadının bulunduğu yere defnedildi. Onun zamanında Azerbaycan, Horasan, Fars, Irâk-ı Acem, Irâk-ı Arab, Kirman ve Hûzistan Safevîler'e bağlanmış; Belh, Kandeher ve Diyarbakır da zaman zaman Safevî hâkimiyetinde kalmıştır.

Şah İsmâil'in sağlam vücutlu ve kuvvetli bir kişi olduğu belirtilir. Diğer kızılbaşlar gibi o da sakalını tıraş edip sadece bıyık bırakırdı. Avcılığa meraklı ve iyi okuydu. Kendilerini yolunda ölmeye adanmış kızılbaşlar ona tam bir itaatle bağlı bulundundan her vesile ile adını anarlardı. Mührü "Z" şeklinde ve yarım ceviz büyüklüğünde olup ortasında kendi adı, etrafına da on iki imamın adları kazınmıştı. İran'da on iki imam Şîa'sının tesisi konusunda kararlı bir yol izlemiş, yerli Şîi ulemâsının yanı sıra Cebeliâmül, Kûfe ve Bahreyn'deki Şîi ulemâsını İran'a davet ederek fikhî meselelerde ortaya çıkacak problemleri gidermeye ve İsnâaşeriyye Şîası'nın esaslarının belirlenmesine çalışmıştır. Böylece kızılbaşların ve sûfilerin dinî anlayışında köklü değişiklikler yapmıştır. Bu yeni mezhebe girmeye gönüllü olmayanlara karşı çok acımasız davranmış, böylece İran'ın neredeyse tamamen Şîileşmesini sağlamıştır. Irak ve Meşhed'deki Şîi imamlarının türbelerini tamir ettirmiş, imamzâdeler için türbeler yaptırmış, on iki imam adına sikkeler kestirmiştir. Fırat ırmağından Necef'e su getirtmiştir. Ordu ve eyalet idaresi kızılbaş Türkmen reislerine, bürokrasi daha çok Farslar'a bırakılmıştır. Bu dönemde fıkhta Muhakkık Kerekî, bürokraside Emîr Zekeriyâ-yı Tebrizî, Mahmûd Hân-ı Deylemî, Kadî Şemseddîn-i Lâhicî, Emîr Necm-i Reştî, Emîr Necm-i Sâni, Mîr Seyyid Şerîf-i Şîrâzî ve Şemseddin İsfahâ-

nî önemli şahsiyetlerdir. Öte yandan kadim İran geleneğinde var olan, şahın hem dinî hem siyasî otoriteyi elinde bulundurma anlayışını yeniden canlandırmıştır. Şah İsmâil "Hatâi" mahlası ile Türkçe ve az sayıda Farsça şiirler yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şah İsmail Hatâi Külliyyatı (haz. Babek Cavanşir – Ekber N. Necef), İstanbul 2006, s. 23-143; Hândmîr, *Habîbü's-siyer* (nşr. M. Debîr-i Siyâkî), Tahran 1362 hş./1983, IV, 439-548; Emîr Mahmûd Hândmîr, *Târîh-i Şâh İsmâ'il ve Şâh Tahmasb-ı Şafevî: Zeyl-i Târîh-i Habîbü's-siyer* (nşr. M. Ali Cerrâhî), Tahran 1375 hş., bk. İndeks; *Cihângüşây-ı Hâkân: Târîh-i Şâh İsmâ'il* (nşr. A. D. Muztar), İslâmâbâd 1984, bk. İndeks; *Âlem'ârâ-yı Şâh İsmâ'il* (nşr. Asgar Muntazar Sâhib), Tahran 1349; *Âlem'ârâ-yı Şafevî* (nşr. Yedullah Şükri), Tahran 1363 hş., bk. İndeks; Mîr Yahyâ Kazvî-nî, *Lübbü't-tevârîh*, Tahran 1363 hş., s. 387-418; *Venedikli Bir Tüccarın Seyahatnâmesi (Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar)* (trc. Tufan Gündüz), İstanbul 2007, s. 123-216; Gaffârî, *Cihân'ârâ* (nşr. Müctebâ Mînovî), Tahran 1343 hş., s. 257-310; Bûdâk Münşî Kazvî-nî, *Cevâhirü'l-aḥbâr* (nşr. Muhsin Behrâm Nejâd), Tahran 1378/2000, s. 150-230; *Âlem'ârâ-yı Şâh Tahmasb* (nşr. İrec Efşâr), Tahran 1370, bk. İndeks; Hasan-ı Rûmî-lû, *Aḥsenü't-tevârîh* (nşr. Abdülhüseyn Nevâî), Tahran 1357 hş./1978, II, bk. İndeks; Abdî Beg Şîrâzî, *Tekmiletü'l-aḥbâr* (nşr. Abdülhüseyn Nevâî), Tahran 1369 hş., s. 36-60; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 541-543, 619-626; İskender Bey Münşî, *Târîh-i Âlem'ârâ-yı Abbâsî* (nşr. M. İsmâil Rıdvânî), Tahran 1377 hş., I, 32 vd.; Faruk Sümer, *Şafevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976, s. 15-42; Abdülhüseyn Nevâî, *Şâh İsmâ'il-i Şafevî*, Tahran 1368; Gülâm Server, *Târîh-i Şâh İsmâ'il-i Şafevî* (trc. M. Bâkır Ârâm – Abbas Kulî Gaffârîferd), Tahran 1374, s. 52-107; A. H. Morton, "The Early Years of Shah Ismail in the Afzal al-tawâriḫ and Elsewhere", *Safavid Persia: The History and Politics of an Islamic Society* (ed. C. Melville), London 1996, s. 27-51; Mehdi Ferhânî Minferd, *Muhâceret-i 'Ulemâ-yi Şî'a ez Cebel-i 'Âmil be-İrân der 'Aşr-ı Şafevî*, Tahran 1377, s. 59-76; Feridun Emecen, "Osmanlı Devleti'nin Şark Meselesinin Ortaya Çıkışı: İlk Münasebetler ve İç Yanımları", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, Ankara 2003, s. 33-48; *İ. Uluslararası Şah İsmail Hatâi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 2004; Tahsin Yazıcı, "Şah İsmail", *İA*, XI, 275-278; Roger M. Savory, "İsmâ'il I", *EI²* (İng.), IV, 186-187; a.m.f., "Esmâ'il I Şafawî", *EI²*, VIII, 628-635.

TUFAN GÜNDÜZ

Şah İsmâil dönemine ait sikkeler örnekleri

